

RESTAURERING AV TUNA KYRKA

TUNA FÖRSAMLING, SUNDSVALLS KOMMUN

Länsmuseum Västernorrland
Kulturmiljöavdelningens rapport nr 2004:11
Bodil Mascher

Innehåll:	Sid.
INLEDNING	3
BESKRIVNING OCH HISTORIK	3
FÖRUTSÄTTNINGAR OCH PLANERADE ÅTGÄRDER	4
GENOMFÖRDA ÅTGÄRDER	4
ANTIKNVARISKA SYNPUNKTER	8
KÄLLOR	8

INLEDNING

Tuna församling har under sommaren 2004 restaurerat fasaderna på Tuna kyrka i Sundsvalls kommun. Länsstyrelsen har beviljat tillstånd till restaureringen enligt beslut 2004-04-16 dnr. 433-4275-04. Restaureringen har skett i enlighet med arbetsbeskrivning upprättad av Leif Markström, Bygg & Restaureringskonsult AB (projektledare).

Länsmuseet Västernorrland har utfört antikvarisk kontroll enligt Länsstyrelsens villkor. Syftet med kontrollen är att den antikvariske experten tillför nödvändig kunskap om traditionella material och arbetsmetoder, i förekommande fall förtydligar och preciserar de kulturhistoriska värdena i detaljdiskussioner och avgör utifrån kulturhistoriska ställningstaganden beslut om insatser under arbetets gång. Avsikten är också att den antikvariska kontrollen skall öka vår kännedom och kunskap om de kulturhistoriska värdena som Tuna kyrka besitter och underlätta bevarandet av dessa värden. Den antikvariska kontrollanten skall dokumentera arbetet och sammanställa det i en rapport.

Från Länsmuseet Västernorrland har Anette Lund och Bodil Mascher deltagit som antikvariska kontrollanter. Rapport: Bodil Mascher. Ärendets d.nr. är 2004 / 00068. Framsidans foto visar Tuna kyrka efter restaureringen.

BESKRIVNING OCH HISTORIK

Tuna kyrka byggd 1776-78 är en rektangulär vit slätputsad salkyrka med sakristia i norr och sekundärt västtorn, byggt 1936/37. Stommen är av gråsten, västra gaveln av trä. Fönstren är rundbågiga. Långhusets sadeltak, som tidigare var spåntäckt, avtäcktes med Grythytteskiffer samtidigt med västtornets tillkomst. Torntaket är klätt med kopparplåt. Västportalen, som utvidgades år 1928, är kvaderindeldad och formar en båge runt portalen. Huvudentrén i södra porten fick sin klassicerande kalkstenomfattning med kolonner och överstycke år 1928. På denna inskriptionstavla står kyrkans nybyggnadsår samt byggmästare, Per Hagmansson, som uppförde kyrkan efter ritningar av Olof Tempelmann och fadern Daniel Hagman. Stifts- och provinsialbyggmästaren Daniel Hagman hade tidigare kommit från Stockholm, sänd av Carl Hårleman, för att fullfölja bygget av en kyrka i Sundsvall. Kyrkan uppfördes på platsen för en tidigare medeltida kyrka. Kyrkan inhägnas av kallmur med stegport i söder. Klockstapeln från 1746 har kvadratisk planform och karnissvängd huv med liten lökkupol och ligger på en kulle söder om kyrkan. Den uppfördes av klockaren Alexander Thun och omnämns 1681.

Den tidigare kyrkan, troligtvis från 1200-talet, hade långhus och mindre rakslutet kor. Rester av de medeltida kyrkomurarna finns kvar i nuvarande kyrkas östra och södra del. Långhuset är enskeppigt med tre valv. Inventarier påminner om kyrkans tidiga historia, exempelvis ett medeltida dopfuntslock i trä. Delar av en medeltida dopfunt hade även upphittats vid stegporten i samband med en tidigare restaurering. Medeltida trälock för dopfuntar har man funnit i Västra Fågelvik, Värmland och ett med oktagon planform i Atlingbo på Gotland. Man har även liknande trälock för dopfuntar i Tyskland och Norge (Nordström). Ett triumfkrucifix med en tunn lidande kristusgestalt kan enligt konstvetenskaplig ikonografi hänföras till gotiken. Att kristusgestaltens huvud hänger ner mot höger axel utvecklades redan på 1200-talet. Korset har daterats till tidigt 1400-tal (*Våra kyrkor*). Sakristiedörren från 1721 i skuret trä tillhörde den gamla kyrkan. Predikstolen i skuret och förgyllt trä mot marmorerad botten och altaruppsatsen utfördes av Johan Edler d.ä. år 1793. Det förekommer även

grisaillemålning utförd av Jonas Wagenius från 1794 med skenarkitektur på väggen mot vapenhuset.

FÖRUTSÄTTNINGAR OCH PLANERADE ÅTGÄRDER

Kyrkan hade puts- och färgskador på tornets samtliga fasader samt frysskador på takfotslistor och längs långhusets sockel. Traditionell putslagning och avfärgning med lufthårdnande kalk skulle utföras på fasaderna. Fönster- och dörrsnickerier och ljudluckorna var i behov av underhåll och ommålning med ren linoljefärg. Plåt- och smide skulle kompletteras och målas. Skiffertaket skulle restaureras pga inträngande fukt. Takavvattningen, med stuprör som gick ner i mark var bristfällig. Kors och korsglob samt inskriptionstavla över porten på södra långfasaden skulle rengöras och omförgyllas.

GENOMFÖRDA ÅTGÄRDER

Entreprenörer

Putsarbeten: Jämtfasad AB

Målningsarbeten och förgyllning: Lars-Erik Sjögren Målare AB

Plåtarbeten: Midälva plåtslageri AB.

Putslagning/ avfärgning

Fasaderna rengjordes med blästring. Putslagningar har därefter skett med ett svagt kc-bruk och avfärgning med silikatfärg istället för med lufthårdnande kalkbruk/-färg, vilket var en avvikelse från arbetsbeskrivningen. Orsaken var det cementhaltiga underlaget. Avfärgningen av fasaderna har skett under kassun, vått i vått med 4 man samtidigt. Resultatet har varit gott. Man har använt Keim silikatfärg Granital i kulör 9870 (grundning: Keim Granital Gross, färdigstrykning: Keim Granital Fin).

På sockeln satt starkt cementhaltig puts längst ner och under denna asfaltfärg. Asfalten på sockeln har blästrats ner och sockelns nederdel har putsats med samma brukstyp och sammansättning som ovanför liggande puts. Sockeln är avfärgad med samma färgtyp som på fasaden. Keim Kontakt Plus har använts som grundfärg på de blästrade sockelytorna för en bättre vidhäftning av silikatfärgen.

På tornet satt grova spikar under putsskikten, eventuellt har de använts som distanser? Dessa sågades av efter fotodokumentation och putsades över.

Galvaniserad rörisolering för åskledarna närmare mark har färgats in i fasadkulörerna (grå vid sockeln, vit ovanför) med alkydoljebaserad färg med primer i grunden.

Fönster norra fasaden och sakristiedörren efter ommålning.

Ljudluckor och fönster

Ljudluckor och fönstersnickeriernas utsidor är strukna med Lasol linoljefärg från Engwall & Claesson i kulör 1B-44 enligt RAÄ:s färglikare dvs. samma bruna kulör som tidigare.

Inskriptionstavlan över södra porten

Man har rengjort och underhållsmålat tavlan med Wibos rostskyddsfärg. Kulörer enl. NCS-system:

Fyllning: S 3010 Y20R. Ram: S 4020-Y20R.

Tak

Virke i rotebräder har lagats och vid behov ersatts med nytt virke i samma dimensioner som tidigare. På långhus- och sakristietak har man i det längsta återanvänt allt skiffer som kunnat användas, och kompletterat med 55 m². Församlingen kunde komplettera med tidigare sparade Grythytteskiffer från 1937, som förvarades i en av bodarna. Lösa plåtar på torntaket har kompletteringsspikats.

Snörasskydd /el-slinga

Ett snörasskydd av kopparrör kompletterat med el-slinga som kan styras med automatik är monterat på torntaket ovanför entrén. Man har haft problem med istappsbildning och det är meningen att värmen ska utlösas automatiskt när istappar bildas. Det också möjligt att styra mekaniken manuellt om man ser att det bildas ny is. Slingan löper i ett smalt kopparrör längs takfoten. Ett snöglidhinder i koppar av fabrikat Bjarnes med falsfästen har också monterats strax ovanför. El-slingan och snöhindret har en mycket diskret utformning och märks knappt nerifrån marken.

Korsglob och kors

Wibos rostskyddsfärg i gul kulör har strukits två gånger på kors och glob, därefter har man använt Lasol linoljefärg i gul kulör. På detta har man två lager 23 ³/₄ karats guld i guldgrund.

En av utkastarna med lövsil, resp. prototypen (t v).

Takavvattning

Plåtslagaren har nytillverkat utkastare i koppars som har monterats på befintliga kopparstuprör. Enkelt utformade lövsilar av koppars inuti utkastarna fångar upp löv och skräp. Man har monterat blybleck som isolering mellan stuprörstiften och kopparsvepen, detta fanns ej tidigare.

Stegport mot söder

Även stegporten är restaurerad (tillägg) med rena underhållsåtgärder. Inga förändringar beträffande utseende, kulör och materialval är gjorda. Stegporten är rengjord, putslagad och avfärgad med samma material och på samma sätt beträffande bruk och färg (svagt kc-bruk och Keim silikatfärg) som fasaderna.

Pågående och planerade arbeten

Golv: Restaurering av golvbjälklag pågår enligt arbetsplan utarbetad av Plb projektledning Bygg AB 2004-05-27 med anledning av fukt- och svampangrepp. (Skadeutredning av Munters Torkteknik AB 031006). Länsstyrelsens tillstånd: 2004-06-01 dnr. 433-6548-04.

Asfaltgång framför västportalen:

Församling och entreprenör ska tillsammans återställa asfalten på den smala asfaltgången framför huvudentrén i väster, som har spruckit upp i kanterna på vissa ställen.

Sakristians innerväggar: Missfärgade rinningar fanns ovanför ingång till kyrkorum samt en fläck ovanför porten mot väster. Fläcken hade uppstått då det hade runnit rostvatten via en genomföring i taket efter en tidigare skorsten från pannrummet (ett nu borttaget dräneringsrör hade suttit där). Befintlig färg på nederdelen av väggen är en plastfärg. Ovanför den en kalk- eller emulsionsfärg. Väggarna ska underhållsmålas med en emulsionsfärg med akrylat i samma kulör som tidigare.

ANTI-KVARISKA SYN-PUNKTER

Resultatet har varit gott och restaureringen har anpassats till kyrkobyggnadens höga kulturhistoriska värde. På fasaderna satt en hård kc-haltig puts, varför traditionell putslagning och kalkavfärgning hade varit mindre lämplig. Museet godkände silikatfärg Granital eftersom alternativet troligtvis hade varit en torrsläckt fabrikskalk (vilket inte är något traditionellt material) för att kunna få tillräcklig vidhäftning på det kc-haltiga underlaget. Traditionellt kalkbruk av våtsläckt kalkdeg, släckt i ex.vis diken med överskott av vatten och framställt med kalk som bränts i vedeldad kalkugn är annars det bästa alternativet ur kulturhistorisk synpunkt. Det ligger också ett antikvariskt värde i att vidmakthålla en teknik som sedan gammalt är beprövad. Nackdelen är att "gotlandskalken" samarbetar sämre på redan kc-haltiga material, som ofta måste avlägsnas först, vilket kan innebära omfattande rivningar av puts. I detta fall fanns ingen anledning att riva en hantverksmässig, men kc-haltig puts som till stora delar hade god vidhäftning.

Den diskreta lösningen på snö- och isproblem (el-slinga / snörasskydd) vid torntakfoten är reversibel och tilltalande. Man har också gjort ett grannlaga arbete vid kompletteringen av skiffertaket och har lyckats väl med att bevara dess patina.

KÄLLOR

Cornell, Henrik: "Tuna kyrka" i *Våra kyrkor* (red. Sigurd Curman och Johnny Roosval), Stockholm 1939.

Kyrkobyggnader 1760 – 1860 . Del 4, Riksantikvarieämbetet.

Leif Markström: *Byggnads- och Målningsbeskrivning*, 2003-12-08.

Nordström Folke: *Mediaeval Baptismal fonts. An iconographical study*. Avh. Konstvetenskapliga institutionen, Umeå 1984.